

Кримінально-правове значення хуліганського мотиву

Булькевич Андрій Владиславович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.05.2024	Право	343.2/.7

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11916681>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглядається актуальність та значення хуліганського мотиву в контексті сучасного кримінального права, зокрема його юридичне визначення та психологічні аспекти. Автор аналізує еволюцію концепції хуліганського мотиву від традиційного юридичного підходу, що базується на грубому порушенні громадського порядку та неповазі до суспільства, до сучасного розуміння, що враховує внутрішні мотиваційні аспекти особи, що вчиняє злочин. В статті прослідковано різноманітність підходів до визначення хуліганського мотиву в різних юрисдикціях, таких як СРСР, країни Європи та США, і зазначена їхня взаємодія з місцевими правовими нормами та практикою.

Особлива увага приділяється критиці формалізованих підходів, які не враховують глибинних психологічних мотивацій, що лежать в основі злочинної поведінки, та не дозволяють чітко розмежувати хуліганський мотив від інших видів мотивації. Завершальна частина статті аргументує необхідність розробки нового, більш глибокого та адаптивного підходу до визначення хуліганського мотиву, який враховуватиме не лише зовнішні прояви, а й внутрішні мотиваційні механізми, соціокультурний контекст та індивідуальні особливості особи, що вчиняє злочин.

Висвітлення цих аспектів сприятиме подальшому розвитку теоретичних концепцій у галузі кримінального права, покращить здатність правової системи ефективно реагувати на сучасні виклики в області злочинності та сприятиме розробці більш ефективних профілактичних заходів.

Ключові слова: злочинна мотивація, порушення громадського порядку, кримінальна відповідальність, юридична практика, психологічні мотивації, кримінальна поведінка, правове регулювання, превентивні заходи, суспільна небезпечність.

Criminal-law significance of hooligan motive

Annotation. This article examines the criminal-legal significance of the hooligan motivation within the context of contemporary legal regulation. The author explores the evolution of interpreting hooligan motivation in the law of various countries, including the USSR, European countries, and the USA, revealing diverse approaches and practices in their application. Special attention is given to psychological motivations that drive individuals to

¹аспірант кафедри кримінального права і криминології факультету №1 ІПФПНП, Львівський державний університет внутрішніх справ, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6584-1670>

actions breaching public order and their influence on the qualification of crimes and determination of criminal liability. The article also highlights criticism of existing formalized approaches to defining hooligan motivation and advocates for the necessity of a more complex and adaptive approach that considers individual motivational aspects of criminal behavior.

The second part of the article focuses on analyzing various approaches to defining hooligan motivation within different legal systems. The author closely examines the interpretation of hooligan motivation as a motive inciting gross violations of public order and distinguishes key differences in approaches to its definition and determination of legal responsibility for such motives. Special attention is paid to the analysis of legal practice and court decisions related to crimes motivated by hooliganism, aiming to identify trends in qualification and punishment for such crimes.

The third part of the article discusses contemporary challenges faced by legal systems in the field of criminal law concerning hooligan motivation. The author discusses the necessity of adapting legal norms and procedures to new social and technological realities that impact motivations for criminal behavior. Special emphasis is placed on preventive measures and strategies to reduce crime through the development of a more flexible and adaptive approach to regulating hooligan motives.

The conclusions of the study underscore the importance of hooligan motivation in contemporary legal regulation. The analysis reveals that the concept of hooligan motivation has evolved from a formal-legal to a psychological aspect, necessitating a more complex and individualized approach. Criticism of existing approaches highlights the need for a new definition that considers the internal motivations of criminal behavior, such as the need for recognition or expression of ambitions. Analysis of global practices indicates the necessity for comprehensive understanding and regulation of this concept to effectively combat criminal activity and develop preventive measures. Further theoretical development is crucial for adapting the legal system to modern challenges in criminal law, aimed at ensuring public safety and enhancing the effectiveness of legal responses.

Key words: criminal motivation, breach of public order, criminal liability, legal practice, psychological motivations, criminal behavior, legal regulation, preventive measures, societal danger.

Вступ

Проблема хуліганського мотиву в контексті кримінального права становить собою актуальну тему, яка потребує глибокого розгляду та розуміння з боку науковців і практиків права. Ця проблема стосується не лише юридичного визначення злочинної поведінки, але й психологічних мотивацій, що лежать в основі вчинення злочинів, порушуючи громадський порядок.

Взаємозв'язок проблеми хуліганського мотиву з важливими науковими завданнями полягає в необхідності розробки більш точного та комплексного правового регулювання. Це охоплює не лише адекватне визначення самого поняття хуліганського мотиву, а й розробку ефективних стратегій превентивних заходів та адаптивних реагувань на сучасні виклики кримінальної поведінки. Важливим науковим завданням є також аналіз юридичної практики різних країн для виявлення тенденцій у кваліфікації злочинів і застосуванні відповідних санкцій.

Практичні завдання полягають у вдосконаленні правових норм і процедур, які б забезпечували ефективну боротьбу з хуліганськими проявами, забезпечували публічну безпеку та захищали права і свободи громадян. Отже, розгляд проблеми хуліганського мотиву має важливе значення як для наукової спільноти, так і для практичної реалізації сучасного правового регулювання.

У статті розглянуто кримінально-правове значення хуліганського мотиву, його еволюція та історичний контекст. Виділено критику формально-юридичного визначення мотиву за його відсутністю психологічного та соціального аспекту. Пропонується новий підхід, який узгоджується з сучасними реаліями та враховує індивідуальні мотиваційні механізми особи. Підкреслюється необхідність подальших досліджень для розвитку теоретичних концепцій у цій сфері та удосконалення правових норм з метою ефективної боротьби з хуліганством.

В статті було проведено аналіз різних аспектів хуліганства та відповідності за це злочинне діяння в різні періоди та контексти. Дослідження І. Н. Даньшина з 1971 року зосереджується на радянському кримінальному праві та відповідальності за хуліганство, аналізуючи юридичні аспекти цього поняття. Робота В. В. Волженкіна, С. К. Пітерцева та В. В. Шимановського з 1979 року сконцентрована на практичних випадках розгляду справ про хуліганство, що дозволяє зрозуміти процеси в судовій практиці того часу. Інші джерела, такі як робота В. І. Ткаченка з 1982 року та В. О. Навроцького з 1997 року, досліджують кваліфікацію злочинів проти громадського порядку та безпеки, пропонуючи лекційні матеріали для студентів юридичних факультетів. Крім того, робота А. Ф. Зелінського (1986) висвітлює усвідомлені та неусвідомлені аспекти злочинної поведінки, що розширює розуміння мотиваційного компонента в злочинності.

Аналізуючи різноманітні джерела, виявлено різні аспекти дослідження хуліганства та суміжних питань у різних контекстах та періодах. Робота І. Н. Даньшина (1963) надає методичні вказівки та матеріали до лекції, зосереджуючись на практичних аспектах боротьби з цим видом злочинності. Дисертаційне дослідження В. В. Артюхової (2020) розглядає кримінально-правове та кримінологічне пізнання хуліганства, детально аналізуючи законодавчі та соціальні аспекти цього явища. Публікація П. Пілата (2022) зосереджується на суб'єктивних елементах вандалізму, розглядаючи концептуальні аспекти цього злочину. Робота М. В. Фоменка (2021) досліджує кримінально-правове значення мотиву в злочинній поведінці, що важливо для розуміння психологічних та мотиваційних аспектів злочинів, включаючи хуліганство. Крім того, стаття T. van Ham et al. (2022) в журналі *European Journal of Criminology* аналізує плановані бійки хуліганів, їх фактори та значення для учасників цих подій.

Ці різноманітні публікації й дослідження відображають широкий спектр підходів до розуміння, аналізу та боротьби з хуліганством у різних наукових і практичних контекстах. Загальний аналіз показує, що дослідження злочинної поведінки, зокрема хуліганства, є актуальною темою у кримінальному праві з різних перспектив і юридичних підходів.

Метою даної статті є дослідження кримінально-правового значення хуліганського мотиву в контексті сучасного правового регулювання. Зокрема, стаття спрямована на аналіз еволюції трактування хуліганського мотиву в праві різних країн, включаючи СРСР, країни Європи та США. Особлива увага приділяється вивченню психологічних мотивацій, які підштовхують особу до дій, що порушують громадський порядок, та їх впливу на кваліфікацію злочинів і визначення міри кримінальної відповідальності.

Завдання статті включають критичний аналіз наявних формалізованих підходів до визначення хуліганського мотиву та розробку пропозицій щодо удосконалення правового регулювання. Також проводиться обґрунтування необхідності подальших досліджень і розвитку теоретичних концепцій для адаптації правової системи до сучасних викликів у галузі кримінального права.

Результати

Хуліганство як кримінально-правове поняття має давню історію, яка змінювалась із розвитком суспільства та законодавства. У своїй сутності, це поняття відображає вчинення грубих порушень громадського порядку з мотивів вираженої неповаги до суспільства. Історично, концепція хуліганства часто асоціювалась із молодіжною безладдям, неадекватною поведінкою та відмовою від встановлених норм і правил.

У деяких юрисдикціях історично хуліганство розглядалося як адміністративне правопорушення, що викликало адміністративну відповідальність у вигляді адміністративних штрафів чи адміністративного арешту. Однак з часом, особливо у сучасному правовому контексті, хуліганство може бути кваліфіковане як злочин, за який передбачаються більш суворі покарання, такі як штрафи, обмеження волі або позбавлення волі [14, с.94].

У Кримінальному кодексі України, наприклад, хуліганство визначене як злочин, що карається відповідно до статті 296. Він містить такі складові як грубе порушення громадського порядку з вираженою неповагою до суспільства, що супроводжується зухвалістю чи цинізмом. Ця кваліфікація злочину дозволяє судам застосовувати різні види покарань залежно від обставин справи та попередньої кримінальної історії винуватця.

Отже, хуліганство має значну історичну та правову спадщину, яка еволюціонувала разом зі змінами в суспільних нормах і законодавстві, від визнання як адміністративне правопорушення до кваліфікації як кримінального злочину в сучасному правовому середовищі.

Хуліганство як кримінально-правове поняття має відображення і в міжнародному праві, хоча кожна країна має свої особливості у визначенні та кваліфікації цього злочину.

Наприклад, у багатьох країнах Європейського Союзу (ЄС), хуліганство часто розглядається як злочин, пов'язаний з порушенням громадського порядку та безпеки. Так, у Німеччині, відповідно до Кримінального кодексу, хуліганство (*Störung der öffentlichen Ordnung*) може каратися штрафом або обмеженням волі у разі серйозних порушень. А в Австрії, злочини, що порушують громадський порядок, включаючи хуліганство, також розглядаються за спеціальними статтями Кримінального кодексу [12, с.116].

У Сполучених Штатах Америки, хуліганство (*disorderly conduct*) теж є злочином, який охоплює широкий спектр порушень громадського порядку, від маловажливих до серйозних. Залежно від штату, це може означати штрафи, адміністративний арешт або навіть кримінальне переслідування.

В Японії, хуліганство (*迷惑行為 meiwaku kōi*) визначається як порушення громадського порядку, що може містити недбале ставлення до громадського добробуту чи моральності. Караються за це штрафами або адміністративними заходами.

У Великобританії поняття хуліганства використовується для опису широкого спектра злочинів, пов'язаних із порушенням громадського порядку та моральних стандартів. Зазвичай це охоплює такі дії, як вандалізм, розбрат, грубе поведіння на публіці або зіткнення з правоохоронними органами [15, с. 201]. За такі порушення можуть накладатися штрафи або адміністративні заходи [13, с.117].

У Канаді хуліганство (*mischief*) охоплює вандалізм, пошкодження майна, агресивну поведінку, яка порушує громадський порядок та безпеку [11, с.955]. Залежно від серйозності дій, покарання може включати штрафи, умовне ув'язнення або справжнє ув'язнення.

Отже, хуліганство є універсальним поняттям, що має своє відображення в різних правових системах світу, проте з країни до країни воно може мати відмінності у

визначенні, кваліфікації та покаранні, відповідно до місцевих соціокультурних та правових норм.

Однак, поняття хуліганського мотиву є порівняно усталеним у теорії та практиці кримінального права, проте породжує безліч неясностей і помилок при його імплементації на практиці, що викликає сумніви в задовільності чинного визначення хуліганського мотиву.

Закон України не дає точного визначення хуліганського мотиву. Внести певну ясність у це питання намагався Верховний Суд України в постановках Пленуму “Про судову практику у справах про хуліганство” (від 28 червня 1991 р. № 3; від 3 грудня 1997 р. №12) [18], де зазначається, що розмежування кримінально та адміністративно караних діянь повинне відбуватися з врахуванням сукупності обставин, включаючи місце та спосіб вчинення протиправних дій, їх інтенсивність і тривалість тощо. Але таке роз’яснення не могло вважатися вичерпним, оскільки замість чіткої відповіді воно ставило нові запитання: наскільки місце повинне бути людним, як довго повинні тривати хуліганські діяння, щоб порушення громадського порядку могло вважатися грубим – тобто злочином.

Не знаходимо відповіді й у Постанові Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про хуліганство” від 22.12.2006 р. № 10 [19], де зазначається: “якщо таке порушення не супроводжувалося особливою зухвалістю або винятковим цинізмом, його необхідно кваліфікувати як дрібне хуліганство за ст. 173 Кодексу про адміністративні правопорушення”. Далі логічно було б надати критерії: що саме слід вважати особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, оскільки і перше, і друге є оцінювальними поняттями. Замість того наводяться лише деякі приклади: “...наприклад, супроводжувалося насильством із завданням потерпілій особі побоїв... або таке, яке особа тривалий час уперто не припиняла”; “... наприклад, поєднані з проявом безсоромності чи грубої непристойності...”.

У теорії кримінального права існувала думка про безмотивність хуліганства і, як наслідок, відсутності хуліганського мотиву в принципі. Така позиція суперечить положенням психологічної науки, що не допускає вольову та імпульсивну поведінку без мотиву.

Умовно можна виділити два основні підходи до визначення хуліганського мотиву: формально-юридичний та психологічний. Перший пропонує розглядати мотив як ознаку складу того чи іншого злочину. Стосовно хуліганського мотиву це означає, що головною його ознакою є здатність викликати грубе порушення громадського порядку, явну неповагу до суспільства, оскільки хуліганський мотив – це необхідна ознака складу хуліганства. Психологічний підхід заснований на розгляді мотиву як похідного процесу мотивації у зв'язку з викликанною нею потребою, метою, конкретною життєвою ситуацією і т. п.

Радянське кримінальне законодавство з моменту свого зародження виділяло хуліганство в самостійний склад злочину. В Кримінальному кодексі УРСР 1922 р. ст. 176 знаходилася в главі про злочини проти життя, здоров'я, честі і гідності особистості: “Хуліганство, тобто бешкетницькі, сполучені з явним проявом неповаги до окремих громадян чи суспільства в цілому, діяння – караються примусовими роботами чи позбавленням свободи на строк до одного року”. В КК УРСР 1926 р. ст. 76 визначала хуліганство як “бешкетницькі, сполучені з явною неповагою до суспільства, діяння” і відносила його до злочинів проти управління. Пізніше з Кримінального кодексу таке визначення хуліганства було виключене. Президія Верховної Ради СРСР в Указі від 26 липня 1966 р. “Про посилення відповідальності за хуліганство” дала нове визначення цьому явищу, кваліфікувавши його як “умисні діяння, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства” (ст. 206 КК УРСР).

З цього моменту і донині домінування формально-юридичного підходу до хуліганського мотиву затвердило його розуміння як мотиву «грубого порушення громадського порядку, що виражає явну неповагу до суспільства» з деякими модифікаціями.

Так, І. М. Даньшин вказував, що хуліганські спонукання - це «різні низькі мотиви, що викликають в особи рішучість грубо порушити суспільний порядок і висловити явну неповагу до суспільства». Він же припускав, що «хуліганські мотиви мають чіткий зовнішній вираз» [1, с.34].

В. Б. Волженкін вважає, що основа хуліганського мотиву - грубо зневажливе ставлення до суспільства в цілому, громадського порядку, бажання протиставити себе громадській думці, проявити свою перевагу над оточенням та зневагу до них, прагнення покуражитися, проявити свою силу [2, с.8].

На думку В. І. Ткаченка, в основі хуліганського мотиву лежить розгнуданий егоїзм, пов'язаний з неповагою до особи та людської гідності, прагнення до демонстративної зневаги до закону та правил суспільного життя [3, с.13].

В. І. Борисов та В. М. Куц визначають хуліганський мотив як прагнення винного відкрито протиставити себе, свою поведінку громадському порядку, суспільним інтересам, показати свою зневагу до оточення, проявити цинізм, жорстокість, зухвалість, вчинити бешкет, показати грубу силу чи продемонструвати п'яну браваду [4, с.12].

Оскільки щодо складу хуліганства збереглася спадковість між КК УРСР і КК України, розуміння хуліганського мотиву як мотиву грубого порушення громадського порядку без змін перейшло в сучасну юридичну науку. Так В. О. Навроцький зокрема зазначає, що мотивом поведінки винного є прагнення продемонструвати свою зневагу до загальноновизнаних норм і правил поведінки, показати свою зверхність, грубу силу, прагнення самоствердитись шляхом приниження інших осіб чи порушення їх інтересів [5, с.16]. Такий мотив в теорії та на практиці звичайно називають хуліганським мотивом.

Наукове дослідження взаємозв'язку поняття хуліганства в радянському законодавстві та сучасному українському праві виявляє ключові аспекти юридичної спадкоємності та трансформації правового регулювання соціально небезпечних дій. У радянському праві хуліганство було визначене як антигромадська поведінка, що порушує громадський порядок, і зазвичай каралося адміністративними заходами, такими як адміністративне ув'язнення (часто до 15 діб) чи адміністративний штраф.

У статті 206 Кодексу законів про адміністративні правопорушення Радянського Союзу від 1984 року (стаття 206 КЗоАП РСФСР) зазначалося, що хуліганство включає грубе порушення громадського порядку з метою спровокувати громадську непокору чи паніку, і наказувалося адміністративним покаранням у вигляді ув'язнення на строк до 15 діб або штрафу.

Українське законодавство, зокрема Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення, регулює поняття хуліганства більш детально. Згідно зі статтею 296 Кримінального кодексу України, хуліганство визначається як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи цинізмом. За ці дії можуть передбачатися штраф від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Аналізуючи історичні зміни та правові трансформації, можна відзначити, що сучасне українське законодавство є результатом еволюції правових норм і відображає вимоги сучасного суспільства щодо захисту громадського порядку та забезпечення суспільної безпеки [7, с.42].

Окрім статті 296 Кримінального кодексу України, яка безпосередньо регулює поняття хуліганства, в інших частинах ККУ також згадується це поняття, але в іншому контексті. Так, стаття 115 ККУ "Умисне вбивство" (пункт 7) зазначає, що умисне вбивство, яке було вчинено з хуліганських мотивів, може мати підвищені покарання. Це вказує на те, що хуліганські мотиви можуть впливати на кваліфікацію злочину і на визначення міри покарання.

Стаття 299 ККУ "Жорстоке поводження з тваринами" (пункт 1) також згадує хуліганство у контексті надання додаткового кримінального статусу діям жорстокого поводження з тваринами, якщо вони були вчинені з хуліганських мотивів. Це включає жорстоке обходження з тваринами, порушення правил транспортування та інші дії, які можуть завдати тварині тілесних ушкоджень чи спричинити її смерть, вчинені з цинічним ставленням до громадського порядку і норм моралі [17, с.88].

Стаття 297 Кримінального кодексу України "Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого" регулює кримінальну відповідальність за такі дії, які є особливо образливими для громадської моралі і порушують права на повагу до померлих та місць їхнього вічного спочинку. Пункт 3 цієї статті вказує, що дії, передбачені статтею (наприклад, наруга над могилою або тілом померлого), якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з корисливих чи хуліганських мотивів, приводять до збільшення міри кримінальної відповідальності. Це означає, що у таких випадках суд може застосовувати більш важкі види покарання, ніж у звичайних обставинах.

Характерно, що майже всі вчені, які розглядають хуліганський мотив як мотив явної неповаги до суспільства, приділяють увагу і його психологічній складовій, наприклад, пустощі. Так, І. М. Даньшин, будучи прихильником визначення хуліганського мотиву як мотиву неповаги до суспільства, водночас вказував, що мотиви хуліганства - бешкетництво, розгул, бажання показати зневагу до оточення, прагнення показати силу і сміливість, перевагу над іншими, виявлення крайньої безсоромності [6, с.11].

Психологічний підхід до визначення хуліганського мотиву в кримінальному праві залишається недостатньо обґрунтованим і не завершеним з наукового погляду. Відмінність між тим, що вважається хуліганським мотивом і загальною мотивацією до вчинення злочину, часто не чітко визначена. Перелічені психологічні мотиви, такі як бажання проявити домінування, неповагу до загальноприйнятих норм поведінки або показ власної важливості, визнаються хуліганськими лише у випадках, коли вони призводять до явного порушення громадського порядку та викликають неповагу до суспільства. Таким чином, психологічний аспект мотивації залишається відокремленим від загального визначення злочину і вимагає подальших досліджень та аналізу для більш точного розуміння.

Для вирішення цієї проблеми важливо розвивати комплексний підхід до визначення хуліганського мотиву, який охоплює як психологічні, так і соціальні аспекти. Наприклад, дослідження мотиваційних механізмів, що лежать в основі хуліганських дій, може включати психологічні експертизи та психологічні профілі осіб, схильних до таких дій. Подальші аналізи мотивації можуть допомогти уточнити, як саме психологічні аспекти впливають на вчинення конкретних злочинів і чи можуть вони бути використані для кваліфікації дій як хуліганських.

Також важливо враховувати, що визначення хуліганського мотиву має бути здійснене на основі об'єктивних даних і не повинне обмежуватися лише наявністю певних психологічних мотивів. Врахування соціальних умов, культурного контексту і структурованих механізмів впливу також є важливими для повного розуміння характеру хуліганських дій і мотивацій, які стоять за ними.

Психологічний підхід до хуліганського мотиву виявляється у визначенні хуліганського мотиву як самоствердження.

Натомість корінь формально-юридичного підходу до хуліганського мотиву лежить в наступному твердженні: «Злочином, із якого запозичується хуліганський мотив, є хуліганство» [9, с.22]. Цікавим є той факт, що від хуліганства запозичений не лише мотив, а й ознаки об'єктивної сторони, якими є грубе порушення громадського порядку та явна неповага до суспільства.

Критика формально-юридичного підходу до визначення хуліганського мотиву підкреслює його обмеженість і недостатність для відповідного розуміння і кваліфікації злочинних дій. Відповідно до цього підходу, хуліганський мотив визначається виключно через грубе порушення громадського порядку та вираження явної неповаги до суспільства. Однак сучасні реалії та психологічні механізми людської поведінки вказують на те, що мотивація за злочинними діями може бути значно більш складною і багатогранною.

Підкреслюючи цю критику, варто зазначити, що обмеженість формально-юридичного підходу не враховує індивідуальних психологічних факторів, що впливають на поведінку особи. Наприклад, злочинні дії можуть бути спричинені не лише бажанням висловити неповагу до суспільства, а й іншими мотивами, такими як особисті конфлікти, емоційні стани, соціальні обставини тощо.

Критика також підкреслює, що виключення із розгляду психологічних аспектів мотивації може призвести до недооцінки складності злочинного акту та неповного розуміння мотивів, що ведуть до вчинення злочинів. Цей підхід також не враховує можливості для реабілітації та профілактики злочинності, орієнтуючись виключно на формальність порушення громадського порядку.

Отже, для вдосконалення розуміння та кваліфікації хуліганських мотивів необхідно враховувати психологічні аспекти мотивації, соціальні умови та індивідуальні особливості, що лежать в основі злочинної поведінки. Це дозволить більш об'єктивно оцінювати характер і мотивації осіб, які вчиняють злочини, і розробляти ефективні заходи для запобігання злочинності.

Саме в тому, що об'єктивні ознаки хуліганства прирівнюються без належної підстави до єдиноможливих об'єктивних проявів хуліганського мотиву, і лежить помилковість визначення хуліганського мотиву як мотиву грубого порушення громадського порядку.

Хуліганський мотив в історії кримінального права зазнав значних змін і еволюції, що відображається в підходах до його визначення та розуміння на різних етапах розвитку суспільства. Початково термін "хуліганство" мав більше колективне значення і використовувався для опису масових заворушень та групових порушень громадського порядку.

Проте з часом він став означати індивідуальні дії, які також включали елементи суспільної неповаги та порушення громадського порядку. На різних етапах історії кримінального права підходи до визначення хуліганського мотиву змінювалися залежно від культурних, політичних та правових контекстів кожного періоду [10, с.101].

У початкових формулюваннях хуліганський мотив часто сприймався як прояв грубої неповаги до суспільних норм і порядку, що виражалося у масових заворушеннях та конфліктах. З часом підхід до хуліганського мотиву став більш індивідуалізованим, враховуючи психологічні та соціокультурні аспекти, що впливають на мотивації окремих осіб [16, с.100].

У СРСР підходили до хуліганського мотиву як до психологічної причини, яка викликає грубе порушення громадського порядку і прояви неповаги до суспільства. Це

визначення часто асоціювалося з діями, спрямованими на демонстративне проявлення зневаги загальноприйнятими правилами поведінки.

У країнах Європи, таких як Велика Британія та Німеччина, підхід до хуліганського мотиву також зосереджується на психологічних мотивах, але в контексті їх впливу на громадський порядок і безпеку. Наприклад, у Великій Британії хуліганський мотив може охоплювати будь-які дії, що спричиняють значні незручності або обурення серед громадськості через демонстративне висловлення агресивності або безладу.

В США концепція хуліганського мотиву також розглядається у контексті психологічних мотивацій, що спонукають до дій, що порушують громадський порядок. Це може включати різноманітні форми деструктивної або провокативної поведінки, які відображають прагнення виразити неповагу до загальноприйнятих норм і правил.

Отже, кожна з цих юрисдикцій має власні традиції, законодавчі стандарти та підходи до визначення хуліганського мотиву, які відображають їхні особливості та вимоги щодо регулювання громадського порядку та безпеки.

Сучасність вимагає більш глибокого розуміння хуліганського мотиву як складної психологічної причини, що стимулює особу до злочинної діяльності, а також як феномен, що реагує на соціальні та культурні зміни. Відтак, еволюція поняття хуліганського мотиву демонструє його адаптацію до нових викликів сучасного суспільства і потребує подальших досліджень і аналізу для більш точного визначення та правового регулювання.

Як наслідок – невірно був розцінений даний формально-юридичний підхід до хуліганського мотиву і в курсі радянського кримінального права, автори якого вважали, що «не слід хуліганство як злочин ототожнювати з хуліганським мотивом, який присутній, наприклад, у вбивстві з хуліганських мотивів. Хуліганство виражається насамперед у діях, що грубо порушують громадський порядок».

Визначення хуліганського мотиву як мотиву грубого порушення громадського порядку, мотиву явної неповаги до суспільства, протиставлення себе суспільству (тобто через ознаки хуліганства) виглядає нелогічно, так само як нелогічно визначати корисливий мотив як мотив таємного викрадення чужого майна. Натомість аналогічна ситуація відбувається щодо хуліганського мотиву, коли він визначається через ознаки хуліганства. Вбачається порушення діалектики взаємозв'язку загального та одиничного.

Як і корисливий мотив, хуліганський мотив притаманний цілому ряду злочинів, тобто передбачає абстрагування від ознак об'єктивної сторони кожного з цих злочинів. Мотив же грубого порушення громадського порядку, явної неповаги до суспільства, протиставлення громадським інтересам - це мотив одиничного злочину, хуліганства, тобто такий самий окремий випадок хуліганського мотиву, як мотив крадіжки для корисливого мотиву.

На мою думку, хуліганський мотив в кримінальному праві визначається як психологічна чи емоційна основа, яка стимулює особу до вчинення антисоціальних або деструктивних дій, спрямованих на грубе порушення громадського порядку. Цей мотив часто містить бажання виразити неповагу до суспільних норм і цінностей, домінування над іншими, показ власної важливості або безперешкодність у поведінці, які перевищують прийнятні межі.

Такий мотив є ключовим елементом при кримінальному аналізі, оскільки дозволяє розуміти мотивацію за скоєнням злочину і може використовуватися для кваліфікації злочинів, наприклад, у випадках хуліганства. Він також враховується при визначенні міри кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин, і впливає на призначення покарання. Визначення хуліганського мотиву як мотиву грубого порушення громадського порядку (неповагу до суспільства, протиставлення суспільним

інтересам, буянню, безчинства тощо) - це тавтологія, та лиш вказує на те, що певний мотив викликав діяння - грубе порушення громадського порядку, неповагу до суспільства.

Грубе порушення громадського порядку може бути викликане і не «хуліганськими» мотивами: расовою, релігійною, національною нетерпимістю які, будши мотивами неповаги до суспільства, водночас не можуть бути визнані хуліганськими.

З визначення хуліганського мотиву як мотиву «зневажливого ставлення до суспільних підвалин і традицій, наміру проявити себе таким чином, щоб висловити демонстративну неповагу до загальноприйнятих правил поведінки в громадських місцях, прагнення висловити власну гіпертрофовану зарозумілість, підвищити авторитет в очах оточення» впливає об'єктивна неможливість розмежування з іншими мотивами злочинів, зокрема, тому, що «будь-який злочин є виклик суспільству, зневага до закону та інтересів інших людей, а не тільки те, що відбувається з хуліганських мотивів.

Таким чином, розцінювання хуліганського мотиву як мотиву неповаги до суспільства суперечить закону, логіці (через тавтологію та ототожнення загального з одиничним), не відображає психологічної сутності цього мотиву, не дозволяє розмежувати його з іншими мотивами. Це зумовлює необхідність формулювання нового визначення хуліганського мотиву, заснованого на його взаємозв'язку з іншими елементами мотивації.

Висновки

У ході дослідження кримінально-правового значення хуліганського мотиву у контексті кримінального права було виявлено, що ця тема є надзвичайно актуальною та значущою для сучасного правового регулювання України. Вивчення еволюції поняття хуліганського мотиву показало, що від формально-юридичного підходу до його психологічного аналізу сьогоднішній розвиток науки вимагає більш складного підходу.

Необхідність нового визначення хуліганського мотиву, яке б урахувало психологічні складові та індивідуальні мотиваційні аспекти, підкреслюється критикою наявних формалізованих підходів. Сучасне розуміння цього поняття вимагає урахування внутрішніх мотивацій, що лежать в основі злочинної поведінки, таких як потреби відзначитися чи виразити особисті амбіції.

Зокрема, аналіз різних підходів у СРСР, країнах Європи та США показав різноманітність підходів до визначення хуліганського мотиву, що відображається в їхніх правових нормах і практиці. Подальший розвиток теоретичних концепцій у цій сфері є критичним для ефективного правового реагування на сучасні виклики в галузі кримінального права.

Необхідність нового підходу до визначення хуліганського мотиву наголошує на важливості розробки більш комплексного та вдосконаленого підходу до розуміння злочинної мотивації. Формально-юридичне визначення, що обмежується лише грубим порушенням громадського порядку та явною неповагою до суспільства, вже не відповідає сучасним вимогам та реаліям.

Зокрема, критика наявного підходу вказує на необхідність врахування психологічних складових мотивації. Сучасне розуміння злочинних мотивів вимагає уваги до індивідуальних особливостей, емоційних станів, соціальних умов і контекстуальних факторів, які впливають на поведінку особи.

Такий новий підхід до визначення хуліганського мотиву має враховувати не лише зовнішні прояви, а й внутрішні мотиваційні механізми, що лежать в основі злочинної поведінки. Наприклад, це може охоплювати потребу відзначитися, вираження особистих амбіцій, реакцію на соціальні дискримінаційні чи конфліктні ситуації тощо.

Отже, подальші дослідження і розвиток теоретичних концепцій у цій сфері є вельми важливими для розробки більш точного, комплексного та адаптивного підходу до розуміння хуліганського мотиву. Це дозволить ефективніше протидіяти злочинності, сприятиме розробці більш ефективних профілактичних заходів та поліпшить здатність правової системи реагувати на сучасні виклики в галузі кримінального права.

Отже, дослідження хуліганського мотиву підкреслює потребу у вдосконаленні законодавства та практичних підходів до боротьби зі злочинністю, зокрема шляхом більш глибокого розуміння мотиваційних механізмів, що лежать в основі суспільно небезпечних дій.

До того, вважаю, що хуліганський мотив є проявом філософської категорії випадковості, якою характеризується його зв'язок з потребою, метою та конкретною життєвою ситуацією (яка перебуває у межах безпосереднього об'єкта злочину).

Список використаних джерел

1. Даньшин, І. Н. (1971). Відповідальність за хуліганство за радянським кримінальним правом. Харків: Вид-во Харківського ун-ту. 192 с.
2. Волженкін, Б. В., Пітерцев, С. К., & Шимановський, В. В. (1979). Розгляд справ про хуліганство. Л. (с. 8).
3. Ткаченко, В. І. (1982). Кваліфікація злочинів проти громадського порядку. М. (с. 13).
4. Борисов, В. І., & Куц, В. Н. (1995). Злочини проти життя та здоров'я: питання кваліфікації. Харків. (с. 12).
5. Навроцький, В. О. (1997). Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я: Лекції для студентів юридичного факультету. Львів. (с. 16).
6. Даньшин, І. Н. (1963). Хуліганство і боротьба з ним (Методичні вказівки і матеріали до лекції) [Текст]. Харків: Б. і., 30 с.
7. Зелінський, А. Ф. (1986). Усвідомлюване та неусвідомлюване в злочинній поведінці. Харків. (с. 42).
8. Артюхова, В. В. Хуліганство: кримінально-правове та кримінологічне пізнання (Doctoral dissertation, –кримінальне право та кримінологія). URL: <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/74675304>
9. Фоменко, М. В. (2021). Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукових думки. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/2ed995be-1314-4983-be7a-5e19dcf7f329>
10. Гуляков, К. (2020). Суб'єктивна сторона умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29231>
11. van Ham, T., Adang, O. M., Ferwerda, H. B., Doreleijers, T. A., & Blokland, A. A. (2022). Planned hooligan fights: Contributing factors and significance for individuals who take part. *European journal of criminology*, 19(5), 954-973. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1477370820932080>
12. Ponomarenko, V. (2020). Foreign experience in regulation of criminal liability for hooliganism. *European Reforms Bulletin*, 113. URL: http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/European-Reforms-Bulletin_3_2020.pdf#page=114
13. Jovašević, D., Pavlović, Z., & Sančanin, Đ. (2022). Low/Base Motive as a Qualifying Circumstance of the Criminal Act of Murder. *Journal of Eastern European Criminal Law*, (1). URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jeeucl2022&div=13&id=&page=>

14. Leka, Y. V. (2021). Problems of qualification of motives of criminal offenses. Actual problems of improving of current legislation of Ukraine, (57), 94-102. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6034>
15. Pilat, S. (2022). Subjective Elements of Vandalism: Concept and Characterization. Sci. Annals Stefan cel Mare Acad. Ministry Internal Aff. Republic Mold., 15, 201. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/celmare15&div=18&id=&page=>
16. Денисов, С. Ф., & Заїка, Д. Є. (2022). Злочини проти громадського порядку: кримінологічна характеристика та питання запобігання Національною поліцією України, 99-115. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2f6f27db-e962-4597-be91-0b94af6cc4ae/content>
17. Добош, В. В., Костюк, Ю. А., & Корогод, С. В. (2021, November). Кримінально-правовою характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами. In The 5 th International scientific and practical conference—Topical issues of modern science, society and education|(November 28-30, 2021) SPC—Sci-conf. com. ua||, Kharkiv, Ukraine. 2021. 2101 p. (p. 1870). URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/57285/>
18. Постанова пленуму Верховного Суду України № 3 від 28 червня 1991 р. та № 12 від 3 грудня 1997 р. "Про судову практику у справах про хуліганство". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-91#Text>
19. Постанова пленуму Верховного Суду України № 10 від 22.12.2006 р. "Про судову практику у справах про хуліганство". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text>